

SAVOIR-VIVRE®

Creat cu pasiune şi savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

Olivier Postel-Vinay

HOMO CRETINUS
TRIUMFUL PROSTIEI

ZECE REMEDII CONTRA PROSTIEI

traducere din limba franceză de
CRISTIAN PREDA

SAVOIR-VIVRE®

Colecţie coordonată de Dana MOROIU

Olivier Postel-Vinay
HOMO CRETINUS. LE TRIOMPHE DE LA BÊTISE
Copyright © © Presses de la Cité, un département de Place des Editeurs, 2024

Olivier Postel-Vinay
DIX REMÈDES CONTRE LA CONNERIE
Copyright © © Presses de la Cité, un département de Place des Editeurs, 2025

© Baroque Books & Arts®, 2026

Imaginea copertei: *British Politics,* by Ralph Steadman,
© Ralph Steadman Archive. All rights reserved 2026 / Bridgeman Images
Concepţie grafică: Baroque Books & Arts®
Lector: Nicoleta Valentina Arsenie

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Postel-Vinay, Olivier
Homo cretinus: triumful prostiei. Zece remedii contra prostiei / Olivier Postel-Vinay;
trad. din lb. franceză de Cristian Preda. - Bucureşti: Baroque Books & Arts, 2026
ISBN 978-630-6522-86-6
I. Preda, Cristian (trad.)
1

Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

Niciun fragment din această lucrare şi nicio componentă grafică nu pot fi reproduse
fără acordul scris al deţinătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

HOMO CRETINUS
TRIUMFUL PROSTIEI

Le mulțumesc finanțatorilor, abonaților, redactorilor și apropiaților mei care m-au ajutat să lansez revista culturală *Books* și să o țin în viață mai bine de doisprezece ani. N-aș fi fost în stare să scriu cartea de față dacă nu aveam parte de experiența aceasta, care mi-a îmbogățit atât de mult felul cum înțeleg lumea, încât m-a făcut s-o văd altfel, cu ce are ea bun sau rău.

Îi mulțumesc în mod special lui Thierry Grillet, care m-a încurajat constant, ca și lui Bernard Poulet, care mi-a făcut observații foarte utile.

PROLOG

Avem cu toții în minte cum începe *Discursul despre metodă* al lui Descartes: „rațiunea e lucrul cel mai bine împărțit din lume“. Puțini sunt, însă, cei care știu cum continuă fraza: „căci fiecare crede că este așa de bine înzestrat cu ea, încât chiar și cei care sunt cel mai greu de mulțumit, în toate celelalte privințe, nu își doresc îndeobște să aibă mai multă“. Sper că sesizați ironia. Eu propun o versiune care nu respectă așa mult specia omenească: „Prostia e lucrul cel mai bine împărțit din lume, căci fiecare crede că are așa de puțină, încât chiar și cei care sunt cel mai greu de satisfăcut, în toate celelalte privințe, nu își doresc îndeobște mai mult decât au“.

CUVÂNT-ÎNAINTE

Un prieten foarte deștept, căruia i-am împărtășit intenția mea de a scrie o carte despre prostie, a făcut o grimasă, ca să-și arate scepticismul, apoi m-a întrebat: „Cine ți-a băgat în cap o asemenea idee?“ M-am bâlbâit zicând că mă interesa subiectul de multă vreme, că l-am abordat de mai multe ori în *Books*, revista mea preferată, apropo de Internet sau de Trump și de trumpism, că unii cercetători consideră că au decelat o scădere a IQ-urilor...

De fapt, aceste răspunsuri nu mă satisfăceau nici măcar pe mine.

Mi-am dat seama că grimasa sceptică a prietenului meu izvora din două constatări. În primul rând, prostia e o noțiune evanescentă, greu de separat de o judecată subiectivă, așa că se pretează cu greu la o analiză obiectivă. În al doilea rând, așa cum se spunea în curtea școlii când eram eu elev, „cine zice ăla e“. Cu fiecare pas pe care-l face, un explorator imprudent se expune unui efect de bumerang.

Acum, că volumul este scris, am răspunsul. De-a lungul unei vieți destul de agitate, m-a intrigat mereu ușurința cu care prostia își găsește sălaș în minți strălucite și cu care îmi

contaminează și mie mintea. Mi-era greu să înțeleg de ce un fenomen crucial ca acesta nu este studiat. Mai simplu spus: am vrut să lămuresc un subiect esențial pentru funcționarea psihicului uman și a societății, adică pentru mersul lumii. Oare am reușit? Dumneavoastră veți hotărî.

EPILOG

CUM POȚI SĂ-I FACI RĂU UNUI POLIP

„Să fii categoric și încăpățânat e semn de prostie.
Când ești dat cu nasul de pământ de o sută de ori pe zi, rămâi pe picior de război, la fel de hotărât și de neclintit ca înainte."

MONTAIGNE, *Eseuri*, cartea a III-a

Psihiatrul Fritz Perls povestește că Einstein i-ar fi zis într-o zi că „două lucruri sunt infinite: universul și prostia. În ceea ce privește universul, nu sunt, totuși, absolut sigur…".

La finalul unei anchete neterminate, cititorul este îndreptățit să se întrebe dacă l-am ajutat cât de cât să identifice acel „nucleu" al prostiei despre care vorbea Musil, unul „independent de variații temporale". Dacă se îndoiește – e dreptul lui s-o facă! –, îi pot da o mână de ajutor. Mi se pare că monstrul, „văzut din diverse unghiuri", precum oile lui Musil, se lasă, totuși, identificat. Putem enunța, în chip legitim, măcar câteva constante.

Principala sa trăsătură mi se pare a fi limitarea peisajului mental. Nu e o întâmplare că, în mai multe limbi, unul

dintre sinonimele termenilor „prost" sau „stupid" este tocmai „limitat". Indiferent de motiv și de context, prostia se exprimă întotdeauna, potrivit formulei foarte nimerite a lui Jankélévitch, printr-o „oprire a dinamismului inteligenței". Nu vorbesc aici despre cei care au un IQ sensibil mai mic decât media, caz în care oprirea e congenitală sau accidentală, ci despre cei a căror inteligență algoritmică este apropiată de cea normală și mai ales despre cei cu una superioară. Există, de bună seamă, un continuum. Un spirit plin de vioiciune contrastează cu „mintea greoaie" despre care vorbea deja Teofrast, contemporan cu Aristotel. Însă prostia, indiferent de chip, sfidează IQ-ul.

Între numeroase exemple, le-am evocat pe cele ale lui Donald Trump și G.W. Bush. E greu să-ți imaginezi personalități mai diferite. Dar unele dintre limitele lor sunt aceleași. O mare parte din descrierea lui Bush pe care a sintetizat-o psihologul Keith Stanovich i se potrivește și lui Trump: „exces de încredere în sine și-n propriile intuiții, atașament puternic față de convingerile sale, întărit de un recurs sistematic la prejudecata de confirmare, slabă curiozitate intelectuală, impulsivitate mare, lipsă de interes pentru opiniile contrare, nevoia de a fi cel care trage mereu concluziile, insensibilitate la incoerență".

În *Jurnalul* său din 1869, Henri-Frédéric Amiel exclama: „Fericiți cei săraci cu duhul, pentru că gândirea nu ajunge să le complice viața!" Însă lenea minții, care produce doar locuri comune, nu îi cruță nici pe cei mai răsăriți. Ea ajunge la altă fixație: satisfacția de sine. Termenii care o exprimă abundă: aroganță, suficiență, prezumție, pretenție, obstinație, încăpățânare. Cu cuvintele lui Montaigne: categoric și încăpățânat. Dostoievski zicea și el că „dacă ești foarte satisfăcut de tine e semn de prostie specială". În *Utilitarismul* lui Mill, din 1863, stă scris că „e mai bine să fii un om

nesatisfăcut decât un porc satisfăcut. Mai bine un Socrate nemulțumit decât un imbecil mulțumit. Iar dacă imbecilul sau porcul are o părere diferită, e fiindcă nu cunoaște decât o parte a problemei."

Trăim în „epoca supra-simplificării", spune scriitorul Salman Rushdie, țintă a unei *fatwa* de acum 35 de ani. „Simplificare" ar fi fost de ajuns. Simplificarea este unul dintre cei mai eficienți agenți protectori ai rețelei intime a credințelor noastre, iar ea are vântul în pupă. Cu ajutorul Internetului, legea efortului minim are succesul garantat. Explicațiile mono-cauzale, maniheismul, eliminarea complexității și a nuanțelor... „Nucleul" prostiei este, cu siguranță, „independent de variații temporale", dar se lasă cu multă plăcere stârnit.

Principalul atu al prostiei este că limitarea pe care se bazează nu poate fi compromisă fără o mare cheltuială de energie. Individul are tot interesul să se țină de prostia sa, pentru că dacă ar pune-o sub semnul întrebării ar însemna că atacă nucleul său de convingeri. E un risc mare. Există o energetică a prostiei. În viața de zi cu zi, cel mai scump este să gândești, nota fizicianul cuantic Freeman Dyson. E în interesul nostru să gândim cât mai puțin. Uitați-vă, însă, și la pasiunea cu care ești tentat să-ți aperi prostia, dacă o simți amenințată. Dacă legea efortului minim ne invită să ne protejăm protejându-ne prostia, care e, de fapt, un refugiu, grija de a o proteja poate să stimuleze o pulsiune pasională. Prostia umilită incită la violență, care, la rândul său, întărește limitarea. „Furia imbecililor umple lumea", constata Bernanos în *Marile cimitire sub-lunare* (1938).

Cea mai sugestivă metaforă care mi-a venit în minte ca să desemnez nu atât prostia, cât dinamica ei e cea a unui polip mental. Așa cum ținea s-o repete Musil, „nu există gând important pe care prostia să nu știe cum să-l

folosească: ea se poate mișca în toate direcțiile și poate îmbrăca diverse straie ale adevărului". Trebuie să țin bine minte asta, iar dumneavoastră – la fel. Nelipsit la niciunul dintre noi, polipul ține în mrejele sale o bună parte din omenire. Indiferent dacă se ascunde în umbră sau e pus pe devorat, el capătă aproape toate formele, se adaptează la alcătuirea noastră, la parcursul de viață al fiecăruia. El se poate instala într-o colectivitate de indivizi, unde se reproduce și proliferează. Obiectul său este mereu același: îngreunarea minții, limitarea mentală. Polipul pecetluiește conformisme și consensuri. Ne asigură confortul, dar nu se dă în lături de la extremism, devenind sursă de noi cuceriri. „O idee falsă, dar clară și precisă, va avea mereu mai multă putere în lume decât o idee adevărată, dar complexă", scria în 1835 Tocqueville.

Acesta va fi ultimul exemplu pe care-l dau. În 1841, Tocqueville era membru al Camerei Deputaților, iar această minte subtilă propunea cucerirea armată a Algeriei în termenii următori: „Colonizarea fără dominare va fi mereu, după părerea mea, o operă incompletă și precară [...] Cred că dreptul războiului ne îngăduie să răvășim țara și o putem face fie distrugând recoltele, când e vremea lor, fie – în tot cursul anului – făcând acele incursiuni rapide cărora li se spunea razii, ca să punem mâna pe oameni sau pe cirezi". Tocqueville cerea „arderea recoltelor, golirea silozurilor [...] prinderea bărbaților neînarmați, a femeilor și a copiilor". O idee „falsă", zicem azi, „dar clară și precisă" și care produce efecte.

Nu scriu toate astea ca să cedez unei plăceri la modă, aceea de a zgâlțâi statuia unui mare om, ci pentru a avertiza cu privire la două riscuri, ce-mi frământă mintea: cel de a denunța prostia pe dată, înainte ca trecerea timpului să îngăduie o minimă reflecție, și cel invers, de a condamna

prostia din trecut proiectând asupra acestuia valorile prezentului. Chiar dacă am opinii foarte tranșante despre unele subiecte – iar „tranșante“ poate însemna „false“ –, ader fără rezerve la o observație a lui Van Gogh, făcută în 1889, când era internat într-un azil de boli mintale: „Trăim într-o epocă așa de tulbure, încât nu ne permitem să avem opinii ferme pentru a judeca lucrurile.“

Mi-ar fi plăcut să termin cartea într-un registru ceva mai optimist. Scriind-o, n-am încetat să-mi pun întrebarea pe care mulți dintre dumneavoastră își vor fi pus-o: putem să-i facem rău unui polip? Mai întâi, ar trebui să vedem mai bine care este natura lui, să-i recunoaștem ubicuitatea, să identificăm factorii susceptibili să-l alimenteze. Asta m-am străduit să fac. Pe urmă, pe urmă... Ar fi bine să încercăm să rezistăm! Dușmanul e peste tot! Cum să acționăm? Nu știu prea bine. Poate aveți dumneavoastră ceva idei.

ZECE REMEDII CONTRA PROSTIEI

„Mai bine un om nesatisfăcut decât un porc satisfăcut.“

JOHN STUART MILL

CUVÂNT-ÎNAINTE

Fiind opusul rațiunii, prostia e cel mai bine împărțit lucru din lume. Ațâțați prostia, și rațiunea regresează. Stimulați rațiunea și prostia va fi în regres. Și-n cazul meu, și-n al dumneavoastră, și într-o comunitate oarecare, și în societatea întreagă. În prima parte a volumului, *Homo cretinus. Triumful prostiei*, am explorat dinamica prostiei. Dacă e să o rezum într-o frază, aș zice: prostia întărește bornele bulei noastre cognitive, pentru a ne proteja nucleul de credințe. Vladimir Jankélévitch spunea același lucru, cu mai multă eleganță: „Prostia înseamnă să rămâi pe loc."

Asta explică faptul că-i afectează și pe cei mai inteligenți oameni. Suspectez, de altfel, că această entitate diabolică e foarte încântată când pătrunde în cele mai performante creiere, ca să le blocheze în mod discret anumite resorturi, fără ca proprietarii lor să-și dea seama de asta.

„Ignoranța și prostia sunt factori considerabili ai Istoriei", spunea Raymond Aron. E evidență, care e, din păcate, rareori recunoscută și încă și mai puțin studiată. Acestea fiind zise, trebuie să știm că prostia nu e neapărat legată de ignoranță, pentru că exersarea rațiunii nu necesită o educație academică. Rațiunea nu e nici ea mai răspândită

printre premianții Nobel decât era printre vânătorii și culegătorii din preistorie. Pe de altă parte, societățile noastre nu au cunoscut niciodată un asemenea nivel de instrucție ca azi, ceea ce nu împiedică, însă, un regres al rațiunii.

Trăim într-o epocă în care prostia e ațâțată intens. E un dublu efect al disoluției reperelor tradiționale și al generalizării rețelelor sociale numerice, ele însele dopate cu inteligență artificială.

Extinderea prostiei a căpătat forma unei pandemii. Putem spera la un vaccin? Cum laboratoarele medicale au declarat forfait, m-am gândit să sugerez eu câteva remedii.

CUVÂNT DE ÎNCHEIERE

Copiii sunt tot mai rari în zilele noastre. Motivele sunt multe: numeroase perechi tinere ezită să procreeze, iar când o fac, nu au decât unul sau doi copii, cu excepția cazurilor când părinții au anumite convingeri religioase.

Ce e puțin e plătit scump. Părinții, fie ei reali sau adoptivi, le dau o educație pe care mulți o consideră superprotectoare, iar rezultatul cert este că respectivii copii sunt din ce în ce mai puțin pregătiți pentru greutățile vieții. Americanii Greg Lukianov și Jonathan Haidt au vorbit despre pericolul ca sufletul american să fie „cocoloșit". Haidt denunță așa-numitul *safetysm* sau ce am putea denumi *securitarism*. Fenomenul ajunge, în lumea anglo-saxonă, până la universitate, unde sunt puse în funcțiune *trigger warnings* ce lansează alerte cu privire la interpretări care ar putea fi considerate traumatizante, ca și „spații de securitate" în care studenții se pot refugia dacă ar percepe spusele unui conferențiar ca deranjante.

Dacă acceptați descrierea pe care am făcut-o prostiei în cuvântul-înainte – și anume că ea consolidează frontierele bulei noastre de cunoaștere, pentru a ne proteja credințele –, atunci evoluția aceasta ar trebui să ne dea de gândit. Dacă

un copil este crescut într-o bulă prea protectoare, în vremuri în care e expus efectelor produse de rețelele sociale, atunci nu-i de mirare deruta minților abia sosite în lumea deja zdruncinată a adulților. Sunt, de aceea, mari șanse ca nucleul de credințe constituite atunci când cortexul prefrontal își încheie structurarea, spre sfârșitul adolescenței, să fie foarte părtinitoare.

Vorbesc despre copii, pentru că am îndoieli că „remediile" mele – zece la număr – ar putea să mai aibă un efect semnificativ asupra sănătății mintale a majorității adulților. Creierul adulților e o incintă bine păzită. „Faptele nu pătrund niciodată în lumea credințelor noastre", scria Marcel Proust, exagerând probabil puțin. Experiențele făcute de psihologi o confirmă.

În schimb, văzând cât de răspândită e prostia și cât de periculos e ca ea să ajungă să domine lumea, cred că e posibil să-i fac pe adulți de bună-credință să priceapă că ar fi bine să țină seama de ea în educația dată copiilor. Acesta e sensul celor zece capitole pe care le-ați parcurs și care vorbesc despre curiozitate, echitate, spirit critic, smerenie, umor, indignare, libertate, deschidere, toleranță, adevăr. Împrumutate din universul moral, aceste cuvinte sunt repere de care s-ar putea folosi părinții și profesorii, ca să pregătească mintea copiilor pentru confruntarea cu dificultatea de a gândi și de a se gândi pe sine. Cu condiția de a sublinia nesiguranțele lor și astfel de a porni, din diverse unghiuri, la rezolvarea problemei prostiei.

Reflecțiile mele nu sunt infailibile. Merită, însă, să rețineți că i-ați putea salva pe copii și pe adolescenți dacă le-ați arăta cum pot evita capcana confirmării. Asta presupune ca voi înșivă să nu fi ajuns deja o victimă.

CUPRINS

HOMO CRETINUS

Prolog 8
Cuvânt-înainte 9

1. Nasul lui Donald Trump 11
2. Poporul de proști 17
3. Găinile au dinți 24
4. Vânătoarea de veverițe 31
5. Vacile lor sfinte și vacile noastre 39
6. Infernul sunt ceilalți 46
7. Ceasul meu face tik tok 54
8. Ideologizează-te! 62
9. Tulburare de sex 70
10. Oricât de neagră va fi noaptea 77
11. Descreșterea e în creștere 84
12. Viitorul lor luminos 91
13. Scandal în rasă 98
14. Ursuleți de pluș castratori 105
15. Stânga, dreapta, totuna! 112
16. Oase goale și friptură 120

17. Ferește-te de guru! 127
18. Dansând cu cifrele 134
19. Războiul experților 141
20. Un tehnocrat m-a omorât 149
21. Păcătoasa de știință 156
22. *Credo, ergo sum* 163
23. Opiu și dopamină 171
24. Dumnezeul ascuns 179
25. Surâsul unui zombi 186

Epilog. Cum poți să-i faci rău unui polip 193

ZECE REMEDII CONTRA PROSTIEI

Cuvânt-înainte 203

1. Curiozitate 205
2. Echitate 211
3. Spirit critic 218
4. Smerenie 225
5. Umor 232
6. Indignare 238
7. Libertate 246
8. Deschidere 252
9. Toleranță 259
10. Adevăr 266

Cuvânt de încheiere 273

SAVOIR-VIVRE®

O colecţie de formare şi rafinare a personalităţii, *à la légère,* fără nicio declaraţie de intenţie programatică.
Enciclopedii şi alte lucrări capabile să corecteze micile imperfecţiuni şi să răspundă la marile întrebări cu graţie, umor şi inteligenţă, pentru cititorii care îşi caută bucurii oneste într-o lume a speranţelor amânate.